

Pracovní poměr v letech 1945 – 1965

Veronika Steinová

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Steinová, Veronika

Pracovní poměr v letech 1945-1965 / Veronika Steinová. -- Vydání: první. -- Ostrava : Key Publishing s.r.o., 2019. -- 249 stran. --

(Monografie)

Anglické resumé

Vydáno ve spolupráci s The European Society for History of Law. --

Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7418-327-0 (Key publishing ; brožováno). -- ISBN 978-80-87475-60-7 (The European Society for History of Law ; brožováno)

* 349.22 * 331.106 * 349.2 * (437) * (048.8)

- 1945-1965

- pracovní poměr -- Československo -- 1945-1968

- pracovníprávní vztahy -- Československo -- 1945-1968

- pracovní právo -- Československo -- 1945-1968

- monografie

349 - Pracovní, sociální, stavební právo. Právo životního prostředí [16]

OBSAH

ÚVOD	5
1. ZÁKLAD PRÁVNÍ ÚPRAVY	11
2. PRACOVNĚPRÁVNÍ ORGÁNY VEŘEJNÉ MOCI A JEJICH MOCENSKÉ PROSTŘEDKY	15
2.1 ÚSTŘEDNÍ ORGÁNY	15
2.1.1 Ministerstvo	15
2.1.2 Státní úřad plánovací, Státní plánovací komise	18
2.1.3 Centrální systém učilišť státních pracovních záloh	20
2.2 ÚŘADY OCHRANY PRÁCE, NÁRODNÍ VÝBORY	21
2.3 REVOLUČNÍ ODBOROVÉ HNUTÍ.....	23
3. VŠEOBECNÁ PRACOVNÍ POVINNOST, EVIDENCE PRACOVNÍCH SIL.....	25
4. USMĚRŇOVÁNÍ POHYBU PRACOVNÍCH SIL	36
5. SJEDNÁVÁNÍ A ROZVAZOVÁNÍ PRACOVNÍCH POMĚRŮ.....	55
5.1 POJEM A DRUHY PRACOVNÍHO POMĚRU.....	55
5.2 VZNIK PRACOVNÍHO POMĚRU.....	60
5.2.1 Založení pracovního poměru pracovní smlouvou.....	60
5.2.2 Založení pracovního poměru individuálním správním aktem	68
5.2.3 Založení pracovního poměru ze zákona	72
5.3 ROZVÁZÁNÍ PRACOVNÍHO POMĚRU	72
5.3.1 Ukončení pracovního poměru dohodou	73
5.3.2 Ukončení pracovního poměru výpovědí.....	73
5.3.3 Okamžité zrušení pracovního poměru.....	77
5.3.4 Ukončení pracovního poměru uplynutím doby	79
5.3.5 Ukončení pracovního poměru smrtí či zánikem subjektu	80
6. PRÁVA A POVINNOSTI Z PRACOVNÍHO POMĚRU	81
6.1 PRÁVA A POVINNOSTI OBECNĚ.....	81
6.2 PRACOVNÍ KÁZEŇ	83
6.3 BOJ PROTI ABSENTISMU A FLUKTUACI	87
6.4 SOCIALISTICKÉ SOUTĚŽENÍ.....	91
7. PRACOVNĚPRÁVNÍ INSTITUTY	94
7.1 OTÁZKY ODMĚŇOVÁNÍ ZA PRÁCI.....	94
7.2 DÉLKA SJEDNÁNÍ PRACOVNÍHO POMĚRU, PRACOVNÍ DOBA A DOBA PRACOVNÍHO KLIDU.....	101
7.2.1 Délka sjednání pracovního poměru	101
7.2.2 Pracovní doba, pracovní přestávky	102
7.2.3 Dny pracovního klidu a dovolená na zotavenou	106
7.3 OCHRANA ZDRAVÍ PŘI PRÁCI.....	111
8. SPECIFICKÉ SKUPINY PRACUJÍCÍCH.....	116
8.1 ŽENY	117
8.2 DĚTI A MLADISTVÍ.....	125
8.3 NĚKTERÉ DALŠÍ SKUPINY OBYVATEL	138
8.4 MEZINÁRODNÍ KRITIKA TUZEMSKÝCH POMĚRŮ.....	146

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA

právní fakulty MU

Pc - 2355 / 174 589

© Veronika Steinová 2019

ISBN 978-80-7418-327-0 (KEY Publishing)

ISBN 978-80-87475-60-7 (The European Society for History of Law)

9. OCHRANA ZAMĚSTNANCŮ A JEJICH ZASTOUPENÍ V ODBOROVÝCH ORGANIZACÍCH, KOLEKTIVNÍ SMLOUVY, STÁVKA	152
9.1 ODBOROVÉ ORGANIZACE.....	152
9.2 KOLEKTIVNÍ SMLOUVY.....	155
9.3 STÁVKA	162
10. PRÁVNÍ PROSTŘEDKY ZABEZPEČUJÍCÍ PLNĚNÍ POVINNOSTÍ, VYPLÝVAJÍCÍCH Z PRACOVNÍHO POMĚRU	164
10.1 NÁHRADA ŠKODY ZPŮSOBENÁ ZAMĚSTNANCEM	164
10.2 NÁHRADA ŠKODY ZPŮSOBENÁ ZAMĚSTNANCI ÚRAZEM NEBO NEMOCÍ Z POVOLÁNÍ.....	172
10.3 NÁHRADA ŠKODY ZAMĚSTNANCI V OSTATNÍCH PŘÍPADECH.....	175
10.4 PRACOVNÍ SPORY A JEJICH ŘEŠENÍ.....	176
10.4.1 Pracovní soudy, zvláštní oddělení pro pracovní spory a rozhodčí orgány	176
10.4.2 Pracovní spory s cizím prvkem	185
11. SNAHY O PŘIJETÍ ZÁKONÍKU PRÁCE Č. 65/1965 SB.....	186
ZÁVĚR	200
EXECUTIVE SUMMARY / ABSTRACT	205
SEZNAM POUŽITÝCH ARCHIVNÍCH PRAMENŮ	206
BIBLIOGRAFIE	208
SEZNAM PŘÍLOH	223

ÚVOD

Monografie se zabývá obecnou úpravou pracovního poměru v časovém rozmezí od osvobození Československé republiky v květnu 1945 až do roku 1965, kdy byl přijat nový zákoník práce č. 65/1965 Sb.; toto vymezení ovšem není striktní, neboť při snaze o co nejsystematičtější a nejkompaktnější zachycení dané problematiky bylo nezbytně nutné nastínit také předcházející právní úpravu. Pojednání podrobně přibližuje jednotlivé právní instituty, které s výkonem práce přímo souvisely, a to jak co do zasazení do širšího kontextu historických souvislostí, tak zejména co do objektivního porovnání právního vývoje v závislosti od jednotlivých změn v právní úpravě.

Sledované období let 1945 až 1965 lze pomyslně rozdělit do dvou základních etap, navzájem se od sebe odlišujících nejen právní úpravou, ale i obecnými právními zásadami, které pojímaly funkci a účel vztahu mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem rozdílně. Jedná se o těsně poválečné období od května 1945 do roku 1948 a následně dobu po komunistickém převratu, kdy Československo začalo směřovat svoji politickou i ekonomickou činnost směrem na východ, čemuž přizpůsobovalo veškeré oblasti lidského života.

Pracovní poměr v druhé polovině roku 1945 se vyznačoval několika zvláštnostmi, které byly zapříčiněny především událostmi bezprostředně spjatými s koncem druhé světové války. Po jejím skončení bylo Československo po všech stránkách vyčerpané, národní hospodářství zpustošené. Československá vláda navíc musela adekvátně a rychle reagovat na masivní odsun německého a maďarského obyvatelstva, v jehož důsledku republika

současně přišla o kvalifikovanou pracovní sílu, počítanou v řádech statisíců. Pracovní právo se nutně muselo modifikovat a přizpůsobit celospolečenským potřebám obnovy země. Jako efektivní řešení svízelné situace se ukázala národní mobilizace pracovních sil, která se stala charakteristickou i v období socialismu. Došlo k zavedení všeobecné pracovní povinnosti. Subjekty pracovních vztahů byly donuceny respektovat zásahy a intervence ústředních orgánů státu do jednotlivých pracovních oblastí. Od podzimu 1946 se postupně začalo upevňovat centrální plánování, ekonomická činnost musela být v souladu s jednotným plánem rozvoje národního hospodářství.¹

Po únoru 1948 se ráz republiky zcela změnil, což se nutně odrazilo v urputné legislativní činnosti. Do té doby garantovaná svobodná volba povolání a přípravy k němu, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost musely do jisté míry ustoupit potřebám národa jako celku, tzv. pracujícího lidu. Byly zavedeny hospodářské plány, jimž se podřídilo prakticky vše. Hybnou silou centrálně plánované ekonomiky se pochopitelně stala právě lidská práce coby schopnost každého, fyzicky a psychicky zdravého člověka v produktivním věku pracovat a vytvářet užité hodnoty a možnost uplatňovat tuto svoji schopnost na trhu práce jako svoji pracovní sílu.

Z důvodu důsledného vysvětlení všech vlivů, působících při modelaci pracovního práva v „divokých“ poválečných letech a posléze v období nastupujícího socialismu, začíná mé pojednání stručným rozborem starší právní úpravy, neboť mnoho pracovních institutů navazovalo nejen na stav meziválečný, ale dokonce i na stav z doby protektorátu Čechy a Morava. Právě díky nastínění předcházející právní úpravy je možné provést komparaci s právní úpravou navazující.

V práci je pozornost nejprve věnována dozorčím orgánům – úřadům ochrany práce, jejichž postavení v pracovních vztazích hrálo zásadní roli, a to zejména s ohledem na čím dál širší kompetence, jimiž tyto orgány vládly. S nutností evidovat každého zaměstnance a zaměstnavatele za účelem vybudování podhoubí pro realizaci plánované distribuce pracovních sil se další kapitoly věnují právě evidenci pracujících a pracovních průkazům a již zmíněnému řízenému rozmísťování pracovních sil. V následujících kapitolách blíže představím základní pracovní instituty, především subjekty práva, pojem pracovního poměru a jeho druhy, vznik a zánik pracovního poměru, pracovní dobu a dobu pracovního klidu, odměnu za práci, ochranu zdraví při práci, zastupování zaměstnanců v odborových organizacích a řešení pracovních sporů. Pozornost je přitom věnována také zvláštním pracovním poměrům a aplikaci rozdílných pracovních pravidel pro jednotlivé skupiny obyvatel, především s ohledem na jejich pohlaví, fyzický a duševní vývoj, ale i z hlediska státní příslušnosti, druhu povolání nebo jiných odlišujících znaků.

¹ Mezi státní regulační instituty patřila již zmíněná povinnost udělení souhlasu (schválení) ze strany administrativního orgánu, které bylo nezbytné pro platnost některých pracovních smluv.

Při zpracování monografie jsem se snažila zachovat systematické a logické rozdělení podle jednotlivých pracovních institutů s naznačením změn, které zákonodárce v tom kterém období přinesl do právního řádu, abych tak zajistila přehlednost výkladu dané problematiky. Právě v souvislosti s absencí jednotného pracovního kodexu, který byl přijat až v závěru sledovaného období, a tím i značné nepřehlednosti pracovních úprav, jsem se snažila podat maximální přehled v tehdy platném právu, a proto je v poznámkovém aparátu často odkazováno na jednotlivé vyhlášky. Pracovní instituty a dílčí etapy jsou přitom řazeny s využitím deduktivní metody, tedy od zobecnovaného úsudku směrem ke konkrétním závěrům, abych co nejucelněji přiblížila daný pohled na věc. Dalšími pomocnými metodami, jež jsem při zpracování práce použila, byly metody deskriptivní a analogie. S využitím těchto prostředků jsem vyvíjela maximální úsilí o zachycení kauzality pro co nejobektivnější a nejkomplexnější pojetí problematiky.

Při studiu a samotném psaní monografie jsem pracovala především s tehdejší právní úpravou, přičemž stěžejní oporou se stala odborná literatura a také archivní materiál, který jsem čerpala převážně z Národního archivu v Praze na Chodovci, konkrétně z fondu Československý ústav práce, Ministerstvo práce a sociální péče, Ministerstvo pracovních sil a Zemský úřad ochrany práce, a dále z Moravského zemského archivu v Brně, fondu Zemský úřad ochrany práce Brno – presidium, stejně tak z Všeodborového archivu Českomoravské konfederace odborových svazů, fondu Ústřední rada odborů – Zákoník práce. Právě na časově náročném archivním výzkumu a poznacích vytěžených z bohatého archivního materiálu je z velké části má monografie založena, neboť bez pohledu na praktickou aplikaci právních norem do běžného života a na konkrétní případy by byla právní teorie pouze dutou schránkou. Obdobným způsobem jsem přistupovala rovněž k soudobé judikatuře a dobovým odborným článkům, které lépe a výmluvněji než cokoliv jiného dokážou odhalit palčivé otázky, které si žádaly odpovědi.

Hlavním cílem odborného pojednání je proto pojmout pracovní poměr a jeho jednotlivé instituty komplexně, komparovat vývojové etapy, hledat specifické společné znaky nebo naopak odlišnosti. Stěžejním úkolem je proto provedení důkladné právní analýzy pracovního poměru a jeho dílčích institutů, do kterých se pozvolna promítly prvky socialistického experimentu, v širších historických a politických souvislostech. Práce zahrnuje jak obecné zákonitosti pracovního práva, tak cílí i na konkrétní a ryze praktické aspekty pracovního poměru v období mezi lety 1945 až 1965. Praktický aspekt práce zdůrazňuji z toho důvodu, že vytvořením této vědecké teoretické práce nechci dosáhnout jen zveřejnění další práce, věnující se tématu, kterému již věnovala pozornost řada odborníků z řad historiků i soudobých právníků, nýbrž chci přinést nové srovnání a poznatky.

Problematika historického vývoje pracovního práva v období od roku 1945 do roku 1965 je v odborné literatuře poměrně dobře zpracovaná, neboť

existuje velké množství soudobých publikací, vysokoškolských učebnic a odborných článků, které se věnují teoretickým i praktickým otázkám pracovního práva, daná témata jsou pochopitelně velmi pečlivě a důsledně rozebrána. Mezi nejvýznamnějšími autory, z jejichž díla jsem při práci vycházela, mohu uvést Jana Kovářika, Jiřího Hromadu, Alexeje Mydlíka, Karla Witze, Jiřího Chyského, Marii Kalenskou, Juraje Kolesára či Františka Mestitzte a mnoho dalších. Zmínění odborníci se věnovali pracovnímu právu v celé jeho šíři; jejich jednotlivá, velmi hodnotná díla se zabývají různými pracovněprávními instituty.

O charakteru pracovního práva před rokem 1945 pojednává mimořádná publikace Jaromíra Tauchena *Práce a její právní regulace v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945)*. Z ostatních, úžeji zaměřených expertů mohu jmenovat zejména Ludvíka Čermáka, jehož *Služební pragmatika* vyčerpávajícím způsobem pojednává o pracovních poměrech státních zaměstnanců. Josef Glos se v pracích *Hospodářské plánování ČSR a Plánovitá distribuce pracujících: Problém pracovních sil v poválečném Československu. Dvouletka v plánu a v činech*, stejně jako Štefan Karabín v díle *Zdokonalování plánování reprodukce pracovních sil a jejich racionálního rozmístování*, nebo Rudolf Kocanda v díle *Způsoby plánovitého rozdělování pracovních sil* zabývají příčinami, průběhem i výsledky centrálně plánovaného československého hospodářství, a to zejména v souvislostech s řízenou mobilizací pracovních sil. Pokud jde o zaměstnanost žen, vycházela jsem především z prací Jaroslavy Bauerové a Evy Bártové. O socialistickém experimentu výmluvně pojednávají knihy *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945–1969 a Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945–1948* od Lenky Kalinové, či dílo Jakuba Rákosníka *Sovětizace sociálního státu: lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*. Naprosto nepřekonatelné dílo pro mě představuje *Sankční pracovní právo v padesátých letech. Vládní nařízení o opatřeních proti fluktuaci a absenci č. 52/1953 Sb.* od Dalibora Státníka, v němž se skutečně velmi precizně zabývá nejen problematikou fluktuace a absentismu, ale v zásadě celou podstatou pracovního práva. Erudované a podrobné pojednání (včetně všech statistik, srovnání se západním i východním světem) ohledně kolektivních smluv nabízí Vladimír Mařík v díle *Kolektivní smlouvy*. Marie Kalenská se tématem kolektivních smluv zabývá v publikaci *Kolektivní smlouvy* stejně intenzivně, její přístup je ovšem o poznání kritičtější, nabízí nejen studium sestavování a fungování kolektivních smluv jdoucí do hloubky, nýbrž naznačuje i přešlapy a chyby, jež se v praxi v souvislosti s problematikou kolektivních smluv ukázaly jako značně nevhodné, neefektivní, bezúčelné. Nelze nezpomenout vynikající zpracování problematiky pracovního soudnictví v díle Jindřicha Stacha *Pracovní soudnictví: procesní předpisy pro spory z pracovních poměrů*, kolektivní dílo Karla Schelleho a Jiřího Bílého *Dějiny českého soudnictví*, či kolektivní dílo Jana Pichrta, Martina Štefky a Jakuba Morávka *Analýza alternativních způsobů řešení sporů v pracovněprávních vztazích*.

Rozhodně nemohu opomenout ani významné právní vědce a historiky současnosti, kteří svůj profesní život zasvěcují mimo jiné i historii pracovního práva, mezi něž rozhodně patří Ladislav Vojáček, Karel Schelle, Jaromír Tauchen, Dalibor Státník či Jarmila Pavlátová.

Ačkoliv by se tak mohlo zdát, že nyní předkládaná monografie nemá příliš prostoru pro vnesení nových myšlenek do dané problematiky, mohu díky jistému nadhledu co do dějinného kontextu (především vzhledem k časovému odstupu od sledovaného období), přístupu k judikatuře, bohatému archivnímu materiálu, zajímavým dobovým článkům i zkušenostem pamětníků porovnat předchozí a následnou právní úpravu. Tyto skutečnosti mi umožňují nový pohled na danou problematiku z jiné perspektivy. Téma monografie jsem se proto snažila pojmout nově, a to optikou právníka 21. století. Poválečnému vývoji pracovního práva jsem se navíc již v minulosti věnovala.²

Velmi si vážím všech prací a pramenů, které jsem při zpracování mohla použít, neboť jsem si dobře vědoma toho, o kolik výhodnější startovací pozici jsem měla oproti většině z autorů a soudobých právníků a pamětníků, z jejichž díla jsem čerpala, kteří neměli k dispozici technologické pomocníky 21. století, prakticky vůbec neměli přístup do archivu a nové poznatky mezi sebou sdíleli o hodně složitěji než v současné době digitální globalizace.

Byť je téma práce časově zasazeno do minulosti a odlišného státního režimu, než jaký máme dnes, domnívám se, že studium dějinných souvislostí a zákonitostí je nadčasové a žádoucí. Právě k nalezení kladů a poučení se

² MOJŽIŠOVÁ, Veronika. Německé pracovní tábory a střediska, aneb budování poválečného Československa. In: VOJÁČEK, Ladislav; TAUCHEN, Jaromír. III. česko-slovenské právněhistorické setkání doktorandů. Sborník z konference. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015. S. 195–204; MOJŽIŠOVÁ, Veronika. Vypořádání se s minulostí táborů nucené práce. In: VOJÁČEK, Ladislav; SALÁK, Pavel; VALDHANS, Jiří. DNY PRÁVA 2015 – DAYS OF LAW 2015. Část VI. Odpovědnost v právu. Sborník z konference. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. S. 132–146; MOJŽIŠOVÁ, Veronika. Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století. Brno: KEY Publishing, s. r. o., 2014; STEINOVÁ, Veronika. National Mobilization of Labour Force in Czechoslovakia (1945–1949). *Journal on European history of law*, STS Science Centre, 2017, roč. 8, č. 1. S. 135–141; STEINOVÁ, Veronika. Práce nucená. In: Schelle, K., Tauchen, J. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, V. svazek Pa–Právní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. S. 770–783; STEINOVÁ, Veronika. Pracovní tábory. In: Schelle, K., Tauchen, J. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, V. svazek Pa–Právní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. S. 705–714; STEINOVÁ, Veronika. Státem řízená národní mobilizace pracovních sil z konce 40. let 20. století. In: STLOUKALOVÁ, Kamila. IV. česko-slovenské právněhistorické setkání doktorandů. Sborník z konference. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2017. S. 178–187. Daná problematika také byla obsahem mého příspěvku, prezentovaném pod názvem: *Legislativní proces přijímání zákoníku práce č. 65/1965 Sb.*, a to na 6. československém právněhistorickém stretnutí doktorandů a postdoktorandů, které proběhlo ve dnech 31. května–1. června 2018 v Trnavě, výstupem z této konference bude Sborník psaných příspěvků. Při psaní své disertační práce i této monografie jsem ve značné míře vycházela ze svého rozsáhlejšího článku: STEINOVÁ, Veronika. Pracovní poměr mezi lety 1945–1948 v českých zemích, jeho charakteristika a související pracovněprávní problematika. In: *Právněhistorické studie*. Praha: Karolinum, 2019, roč. 49, č. 1. S. 149–188. ISSN 0079-4929.

z případných nedostatků minulé právní úpravy chci svoji práci směřovat. Z těchto důvodů také očekávám, že by monografie mohla do budoucna přispět nejen ke studiu dané problematiky pro právně-historické nadšence, ale i pro širší akademickou obec nebo pro veřejnost, případně též pro významné státní instituce, které se podílí na tvorbě a následné aplikaci právní regulace pracovního poměru.

Jsem přesvědčena, že význam právní regulace pracovního poměru je zcela zásadní, neboť se každodenně dotýká milionů pracujících osob v této republice. Historická znalost minulé právní úpravy představuje stěžejní bod i pro budoucnost pracovního práva, kdy v souvislosti se stárnutím populace a demografickým úbytkem obyvatel lze v blízké budoucnosti očekávat velké změny, které sice nebudou svým charakterem ani zdaleka dosahovat potřeby srovnatelné s dobou čerstvě poválečnou, nicméně jistě budou tyto nezanedbatelné problémy v celospolečenském prostoru rezonovat, a proto by jim také měla být věnována náležitá pozornost.

ZÁKLAD PRÁVNÍ ÚPRAVY

Moderní pracovní právo se na území dnešní České republiky rozvíjelo od konce 18. století v souvislosti s rozvojem průmyslu a zrušením nevolnictví. Nejšeobecnější právní úpravu obsahoval obecný zákoník občanský z roku 1811, který definoval námezdní a posléze služební poměr – právní úpravou služební smlouvy se podrobně zabývá kapitola 5. 2. 1 této práce. Právě služební pracovní poměr se týkal početné, avšak jen velmi úzce zaměřené skupiny pracujících, a to především nekvalifikovaných dělníků. Pro ostatní – ať už se jednalo o pracovní vztah založený na základě čelední smlouvy či jiný typ dlouhodobého či krátkodobého pracovního vztahu – se uplatňoval buď živnostenský řád z roku 1859, a to především ve znění novel z roku 1885, 1907 a 1913, a další zvláštní zákony. Pracovní právo tak tvořilo velice nesourodý komplex právních norem, v němž se obtížně orientovali nejen laici, ale i právníci. Jednotně nebyly upraveny ani otázky vzniku a zániku pracovního poměru, odměňování za práci, pracovní doby a doby pracovního klidu, nemocenského a důchodového pojištění zaměstnanců, ochrany zdraví při práci atd.

Na počátku 20. století bylo možné ještě vysledovat určité snahy státní moci poskytnout větší ochranu pracovního vztahu zaměstnancům, kteří se při výkonu práce spolupodíleli na fungování státu. Nicméně již od období první Československé republiky se začaly výrazně zlepšit pracovní podmínky i všech ostatních zaměstnanců, byla přijata opatření k zajištění jejich hmotného zabezpečení. Pracovní právo se pomalu krystalizovalo do podoby,